

مطالعات تمدنی

تحلیل نظری و تاریخی پیرامون مؤلفه‌های فرهنگ و تمدن اسلامی

(جلد اول)

به اهتمام سید حسین حسینی

(عضو هیأت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی)

نقد فرهنگ

۱۳۹۸

• سرشناسه: حسینی، سید حسین، ۱۳۴۴-
• عنوان و نام پدیدآور: مطالعات تمدنی: تحلیل نظری و تاریخی پیرامون مولفه‌های فرهنگ و تمدن اسلامی / به اهتمام سید حسین حسینی.
• مشخصات نشر: تهران: نقد فرهنگ، ۱۳۹۸.
• مشخصات ظاهری: ۲ ج.
• شابک: دوره: ۴-۲۴-۶۶۸۲-۶۲۲-۹۷۸؛ ج ۱: ۱-۲۱-۶۶۸۲-۶۲۲-۹۷۸؛ ج ۲: ۲-۷-۲۳-۶۶۸۲-۶۲۲-۹۷۸
• وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا
• عنوان دیگر: تحلیل نظری و تاریخی پیرامون مولفه‌های فرهنگ و تمدن اسلامی.
• موضوع: تمدن اسلامی؛ تمدن اسلامی- تاریخ؛ فرهنگ اسلامی- تاریخ.
• رده‌بندی کنگره: DS۳۶/۸۵
• رده‌بندی دیویی: ۹۰۹/۹۷۶۷۱
• شماره کتابشناسی ملی: ۵۸۲۷۰۰۵

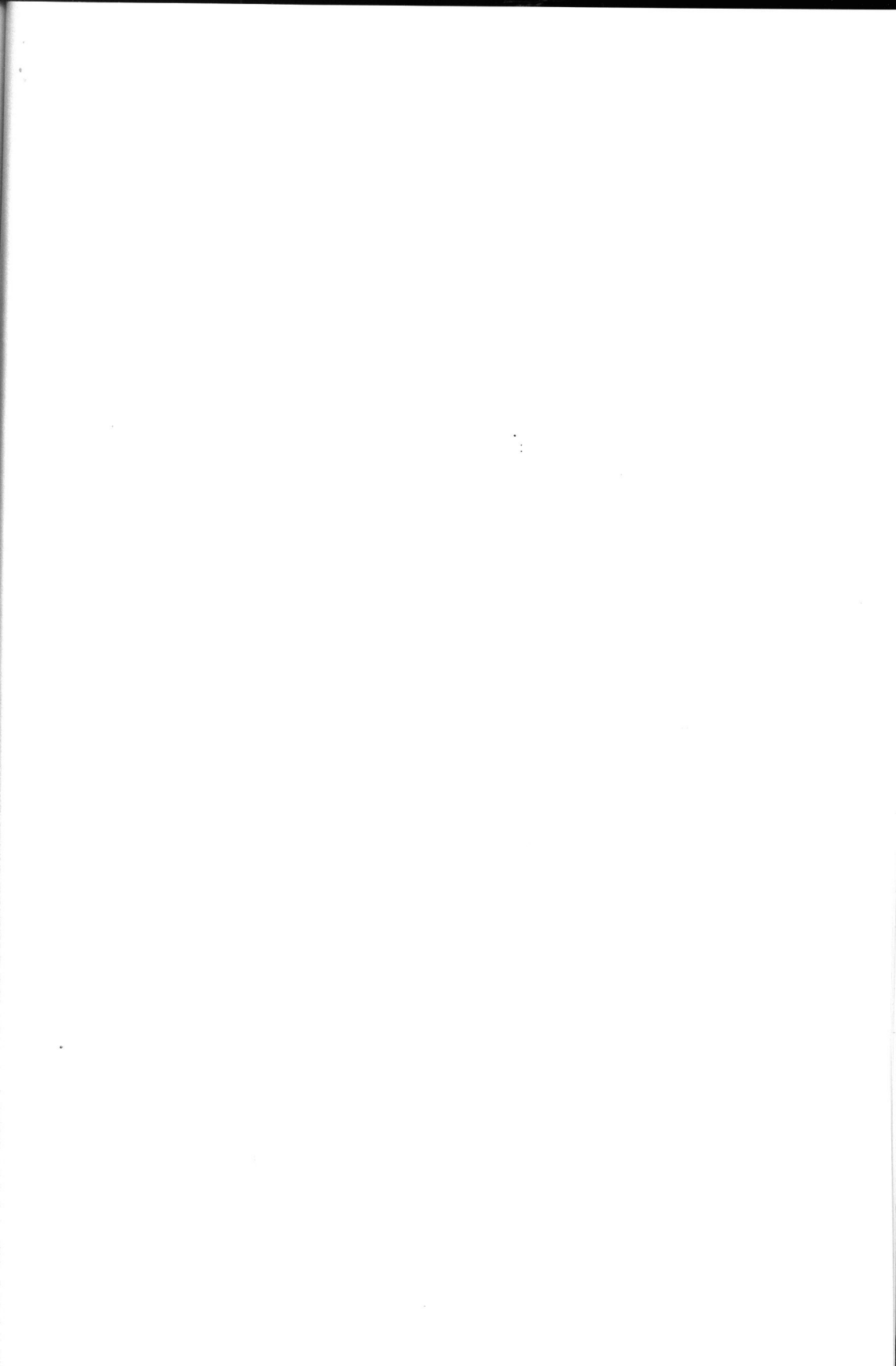

نقد فرهنگ

- نشانی: پردیس، میدان عدالت، خ فروردین جنوبی، خ سعدی، مجتمع قائم ۱، بلوک A2، واحد ۲۰۳
 تلفن: ۷۶۲۷۶۷۴۸ | مراکز پخش: ۶۶۴۶۰۰۹۹، ۶۶۹۶۷۰۰۷، ۶۶۴۸۶۵۳۵
- نام کتاب: مطالعات تمدنی: تحلیل نظری و تاریخی پیرامون مؤلفه‌های فرهنگ و تمدن اسلامی (جلد اول)
 • به اهتمام سید حسین حسینی
- نوبت چاپ: چاپ اول
- سال انتشار: ۱۳۹۸
- تیراژ: ۱۱۰۰ نسخه
- قیمت: جلد اول: ۷۵۰۰۰ تومان، جلد دوم: ۱۰۰۰۰ تومان، دوره دو جلدی: ۱۷۵۰۰۰ تومان
- شابک: دوره: ۴-۲۴-۶۶۸۲-۶۲۲-۹۷۸؛ ج ۱: ۱-۲۱-۶۶۸۲-۶۲۲-۹۷۸؛ ج ۲: ۲-۷-۲۳-۶۶۸۲-۶۲۲-۹۷۸
- © کلیه حقوق محفوظ و مخصوص انتشارات نقد فرهنگ است.

برای تو؛

به پاس یک نگاه تمدنی

فهرست

۹	مقدمه
۱۵	ساختار همایش
۱۹	فصل اول: مبادی و ضرورت شناسی
۲۱	ضرورت‌ها و طراحی تمدن
۳۳	تحلیل معرفتی ماهیت پاسخگویی تمدن اسلامی به نیازهای انسان
۴۵	فصل دوم: معنا و مفهوم شناسی
۴۷	بررسی مفهومی واژه‌های فرهنگ، تمدن و تاریخ
۷۵	بررسی مفهوم واژه‌های تاریخ، فرهنگ و تمدن
۹۱	مبانی حاکم بر مهندسی تمدن اسلامی
۱۱۷	فصل سوم: پیدایی و پدیدارشناسی تاریخی
۱۱۹	سهم ارزشمند ایران دوران صفوی در فرهنگ و تمدن اسلامی
۱۳۳	نوروز: از تمدن ساسانی تا تمدن اسلامی
۱۴۳	جایگاه و نقش غیرمسلمانان در شکل‌گیری تمدن اسلامی (در ایران)
۱۶۳	نیم نظریه‌ای در باب جهش‌های تمدنی ایرانیان
	بررسی نظریه‌های مربوط به رشد علم در دوره اسلامی و نقد آن‌ها از رهیافت جامعه‌شناسی
۱۸۱	تفهمی

- زبان فارسی، یگانه رسانه تمدن اسلامی - ایرانی ۱۹۳
- سیر آموزش در تمدن اسلامی تا آخر عصر اول عباسی (۲۳۲هـ) ۲۱۱
- «نقش عقلانیت ایرانی در شکل‌گیری زبان‌شناسی اسلامی» ۲۲۷
- تاریخ پژوهی در تمدن اسلامی ۲۴۳
- تأثیر فرهنگ و تمدن فارسی بر فرهنگ عربی - اسلامی و ابن المقفع ۲۵۷
- نقش مساجد در توسعه فرهنگ و تمدن اسلامی ۲۷۷
- تأثیر فرهنگ و تمدن اسلام و ایران بر ایلخانان مغول ۲۹۵
- جایگاه نهادهای آموزشی مؤثر در تمدن اسلامی ۳۲۷
- اندلس، نمود عینی شکوه و عظمت تمدن اسلامی ۳۴۵
- پیدایش پایگاه‌های علمی در کرمان ۳۶۵
- تحولات عنصر «مکان» آموزش در تمدن اسلامی - ایرانی ۳۷۷
- رمانتیسیم اسلامی شیعی در عصر حکومت پهلوی دوم ۳۹۳
- انتقال و تعاملات علوم اسلامی در اروپا ۴۰۳
- بررسی تطبیقی مراحل و عوامل شکل‌دهنده به دو تمدن غرب و اسلامی معاصر: راهکارهایی
برای جمهوری اسلامی ایران ۴۱۷
- بررسی فرهنگ عرب پیش از اسلام از دیدگاه قرآن و نهج البلاغه ۴۳۹

که توجه بسیاری را به خود جلب کرد.

براین اساس اهداف همایش ملی تمدن شناخت چنین تعریف شدند:

- ۱- ضرورت توجه به مطالعات تطبیقی و میان رشته‌ای در حوزه «تمدن پژوهی»
- ۲- تحلیل و طراحی مؤلفه‌های تمدن اسلامی ایرانی و توجه اندیشمندان به حوزه‌های ناکاویده مهندسی تمدن اسلامی.
- ۳- زمینه‌سازی جهت شکل‌گیری رشته‌های جدید دانشگاهی در حوزه مطالعات بنیادی فرهنگ اسلام و ایران.
- ۴- بومی‌سازی دانش‌های جدید و کاربرد آن‌ها در مسیر ارتقاء و تعالی جامعه.
- ۵- ایجاد فضای آزاداندیشی عقلانی و خلاق در جامعه علمی جهت تولید نظریه‌های علمی و بومی در حوزه مطالعات تمدنی.
- ۶- تحلیل تفاوت‌های ساختاری تمدن اسلامی با تمدن غربی.
- ۷- پژوهش پیرامون پرسش‌هایی در خصوص امکان و چگونگی وقوع تمدن اسلامی نوین در جهان معاصر.

هرآینه با توجه به اهداف پیش‌یاد، محورهای ۶ گانه زیرتعیین و طی فراخوانی جهت پذیرش مقاله اعلام گردید:

الف) مبادی و ضرورت‌شناسی

- ضرورت شناخت و انگیزه‌های تحلیل مؤلفه‌های فرهنگ و تمدن اسلامی
- تحلیل مبانی و ضرورت‌های نظری و کاربردی
- ضرورت‌ها و طراحی تمدن اسلامی
- تحلیل معرفتی ماهیت پاسخگویی تمدن اسلامی به نیازهای انسانی
- تحلیل فلسفه تمدن اسلامی
- اولویت‌های پژوهشی در حوزه فرهنگ و تمدن اسلامی

ب) معنا و مفهوم‌شناسی

- بررسی مفهومی واژه‌های فرهنگ، تمدن و تاریخ
- بررسی ارتباط هندسی مفاهیم و تحلیل الگوی نسبت نظری آن‌ها با یکدیگر
- ماهیت مفهومی تمدن اسلامی آینده آل و تحلیل مولفه‌های آن
- تعاریف، چیستی و چگونگی تمدن اسلامی
- نقش عناصر سیاسی، فرهنگی و اقتصادی در تحلیل مفهومی تمدن اسلامی

- زبان‌شناسی فرهنگ و تمدن اسلامی
ج) پیدایی و پدیدارشناسی تاریخی
سیر تحول آموزش در تمدن اسلام و ایران
بسترها و علل و عوامل شکل‌گیری تمدن اسلامی
بررسی زمینه‌ها و محدوده تاریخی و جغرافیایی تمدن اسلامی
جایگاه و شکل‌گیری نهادهای مؤثر در تمدن اسلامی
تحلیل علل رشد و رکود تمدن اسلامی
بررسی تأثیر سیاست‌های حکومت‌ها در تمدن اسلامی
بررسی پیوندهای تاریخی و تحلیل ارتباط تمدن اسلامی با تمدن غربی و ایرانی
تحلیل ارتباط تمدن یونانی، رنسانس و تمدن اسلامی
تحلیل ساختاری تمدن ایرانی و خدمات متقابل اسلام و ایران
بررسی تعاملات و تبادلات بین تمدنی
مکالمه بینامتنی تمدن اسلامی با سایرین
د) شناخت ریشه‌ها، منابع تمدنی و مآخذ
تحلیل منابع و مآخذ فرهنگ و تمدن اسلامی و تأثیرات آن‌ها
بررسی تأثیر و بازتاب آموزه‌های قرآن و سنت پیامبر (ص) و معصومین (ع)
بازکاوی آثار و بنیان‌های فکری و گرایش‌های فقهی، عرفانی، کلامی، فلسفی و تفسیری
تحلیل جایگاه دانش و فن‌آوری در حوزه تمدن اسلامی
شخصیت‌شناسی و جایگاه اندیشمندان مسلمان در فرهنگ و تمدن اسلامی
ه) نظریه‌ها و تمدن پژوهی
تحلیل تمدن اسلامی در منظر مظریه‌ها و تئوری‌های علوم انسانی
بررسی تأثیر مکاتب و رهیافت‌های سنتی و مدرن در تحلیل مؤلفه‌های تمدن اسلامی
نقد و نوآوری در حوزه نظریه‌پردازی تمدن پژوهی
نسبت علم دینی با تمدن اسلامی
تحلیل نسبت تحول در علوم انسانی با ساختارهای تمدن اسلامی
تحلیل نسبت تمدن پژوهی و نظریه پژوهی
و) چالش‌ها و آینده پژوهی
تمدن اسلامی و افق‌ها و چالش‌های پیش رو

تحلیل نسبت گذشته، حال و آینده تمدن اسلامی
 بررسی تمدن اسلامی در چشم‌انداز آینده هان اسلام
 تحلیل ایده آل‌ها و آرمان‌های جهان اسلام در نسبت با تمدن اسلامی
 بررسی نسبت وضعیت مطلوب و موجود جهان اسلام با یکدیگر
 تحلیل سطوح موجود جهان اسلام در نسبت با امت‌ها و با دولت‌ها در نقشه جامع تمدن اسلامی
 تحلیل منابع انسانی، اقتصادی، معنوی، فرهنگی و جغرافیایی جهان اسلام در نقشه جامع
 تمدن اسلامی

تحلیل راهکارهای انتقال به افق آینده تمدن اسلامی در کوتاه مدت و دراز مدت
 ریشه‌یابی و چالش نسبت جهانی‌سازی با تمدن اسلامی
 تحلیل نسبت برنامه‌های سیاسی، فرهنگی، و اقتصادی در سطح جهان اسلام با آینده تمدن
 اسلامی

تمدن اسلامی و بحران هویت

بدین سان پس از تهیه فراخوان عناوین همایش و ارسال آن به مراکز دانشگاهی و علمی کشور، تعداد ۱۶۰ چکیده از سراسر کشور به دبیرخانه همایش واصل شد که از این مقدار، به پاره‌ای مقالات به دلیل عدم تناسب با محورهای فراخوان، عدم پذیرش داده شد و تعدادی نیز با توصیه‌نامه مورد پذیرش قرار گرفت و از نویسندگان درخواست شد در جهت اصلاح چکیده مقاله خود اقدام کند.

بحمدالله در مسیر ارزیابی علمی مقالات از همکاری خوب و پرتوانی داوران محترم در مراکز مختلف علمی و پژوهشی کشور برخوردار بودیم؛ داوران و مشاورانی که هریک از صاحب‌نظران و متخصصان رشته خود هستند. طبیعی است این حسن برخورد عزیزان گرامی را می‌بایست به حساب نیک منشی، حساسیت علمی، علاقه استادان به رشد و ارتقاء سطح پژوهشی جامعه علمی کشور و ضرورت طرح اولویت‌های تحقیقی امروز میهن اسلامی دانست. عناوین متنوع و گونه‌گون، موضوعات جدید، نگاه‌های متفاوت و گاه متعارض به مسائل، توجه به مباحث میان‌رشته‌ای، و حوزه مطالعات تطبیقی، پوشش مقالات در زیر محورهای علمی فراخوان همایش، مشارکت چهره‌های متفاوت و نیز محققین تازه‌نفس، پوشش مناسب کشوری از دانشگاه‌ها و مراکز علمی سراسر کشور، مشارکت و هم‌اندیشی صاحب‌نظران حوزوی و دانشگاهی، و البته تلاش برای طرح علمی مساله مورد نظر و رعایت قواعد و آداب مقاله‌نویسی پژوهشی از ویژگی‌های مقالات ارسالی به دبیرخانه همایش محسوب می‌گردد.

لازم است از تمامی مسئولین و اعضای هیئت علمی مراکز همکار همایش ملی «تمدن

شناخت» تشکرکنم و امید داشته باشم ره‌آورد این دیدار علمی، همکاری‌های مهم‌تر و انشاالله افق‌گشایی‌های بهتر در مسیر تحقق تمدن نوین اسلامی ایرانی باشد. همچنین قدردان تلاش‌های خالصانه همکاران محترم و سخت‌کوش دبیرخانه همایش و پژوهشکده فرهنگ اسلام و ایران هستم که قطعاً بدون یاری و همدلی آنان چنین حرکتی سرانجام نمی‌یافت.

پژوهشکده فرهنگ اسلام و ایران، از جمله مراکز پژوهشی است که اگرچه در آغاز راه خود قرار دارد اما آستانه بزرگی را در روی دارد و دست یاری خود را به روی تمامی دوستداران پژوهش و تحقیق مستقل، کارآمد و تمدن‌ساز می‌گشاید. در دنیای معاصر کنونی مساله‌سازی و مساله‌یابی صحیح یکی از دغدغه‌های مهم و ضروری در حوزه علوم انسانی است و به‌ویژه این امر در ایران اسلامی امروز اهمیتی دوچندان دارد و تا جامعه علمی کشور در گزینش و پردازش دقیق این امر چشمان تیزبین و فاهمه‌روش‌مندی نداشته باشد، نخواهد توانست راهبردی معقول و منطقی‌ای از خود نشان دهد و در این صورت به دام حرکت‌های غیربصیرانه^۱ می‌افتد و به ناچار مجبور خواهد شد به جای خلاقیت و نوآوری متناسب با نیازها و آرمان‌های جامعه خود، به پیروی‌های تقلیدی صوری از دستاوردهای دیگران روی آورد. چنین می‌اندیشم که چنانچه این همایش تنها بتواند ما را در مسیر فهم و کشف مسائل مهم امروزی مان یاری دهد، به اصلی‌ترین هدف خود دست یافته است. به این امید نیک.

سید حسین حسینی

رئیس پژوهشکده فرهنگ اسلام و ایران

۱۳۹۰/۱/۱

۱. اشاره به روایت امام صادق (ع) که فرمود: *أَلْعَامِلُ عَلَى غَيْرِ بَصِيرَةٍ كَالسَّائِرِ عَلَى غَيْرِ الطَّرِيقِ لَا يَزِيدُهُ سُرْعَةُ السَّيْرِ إِلَّا بُعْدًا* (الكافی، ج ۱، ص ۴۳).

ساختار همایش

- ۱- رئیس و دبیر علمی: دکتر سید حسین حسینی
- ۲- دبیر اجرایی: محسن نادری
- ۳- اعضاء دبیرخانه: خانم‌ها زهرا افغان، فرخنده غلامحسینی، حمیده خادمی، رحیمه رهی، مهدیه ابوالحسنی، و آقایان: غلامرضا مختارآبادی، علی رضایی، روح‌الله زندی، حسن فرجامی، علی کربلایی، علی اکبرزاده کارگران، محمدرضا اکبری، حسین علی اکبری، فرشاد حجت آبادی و ایمان غیائی.
- ۴- اعضاء شورای علمی (به ترتیب حروف الفبا):
 - دکتر صادق آئینه‌وند (استاد دانشگاه تربیت مدرس)
 - دکتر حمیدرضا آیت‌اللهی (استاد دانشگاه علامه طباطبایی)
 - حجت الاسلام والمسلمین احمد آکوچکیان (استادیار دانشگاه هنر اصفهان)
 - حجت الاسلام والمسلمین مسعود آذربایجانی (استادیار پژوهشگاه حوزه و دانشگاه)
 - دکتر حسن علی اجمدی فشارکی (استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران)
 - دکتر اصغر افتخاری (دانشیار دانشگاه امام صادق (ع))
 - دکتر احمد امیری خراسانی (استاد دانشگاه شهید باهنر)
 - دکتر محسن الویری (استادیار دانشگاه امام صادق (ع))
 - حجت الاسلام والمسلمین محمد جواد ادبی (استادیار دانشگاه تربیت مدرس)
 - دکتر حسن بشیر (استادیار دانشگاه امام صادق (ع))
 - حجت الاسلام والمسلمین محمد مهدی بهداروند (استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوزستان)
 - دکتر حسن بلخاری (استادیار فرهنگستان هنر)

- حجت الاسلام والمسلمین مهدی پیشوایی (استاد حوزه علمیه قم)
- دکتر امین رضا توحیدی (مریی دانشگاه شهید باهنر)
- دکتر سید حسن حسینی (دانشیار دانشگاه صنعتی شریف)
- دکتر شکرالله خاکرند (استادیار دانشگاه شیراز)
- دکتر عبدالرسول خیراندیش (دانشیار دانشگاه شیراز)
- حجت الاسلام والمسلمین علی ذوعلم (استادیار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی)
- دکتر علی ذکاوتی قراگزلو (دانشیار دانشگاه تربیت معلّم)
- دکتر سید سعید زاهد زهدانی (دانشیار دانشگاه شیراز)
- دکتر محمدرضا شرف (مدرس دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران)
- دکتر سید محمدرضا طیبی (استادیار دانشگاه شهید باهنر)
- دکتر علی اکبر علیخانی (دانشیار دانشگاه تهران)
- دکتر پوران علی پور (استادیار دانشگاه شهید باهنر)
- حجت الاسلام والمسلمین محسن قمی (استادیار دانشگاه باقرالعلوم قم)
- حجت الاسلام والمسلمین محمد هادی قهاری (استادیار دانشگاه شهید باهنر)
- دکتر مهدی محقق (استاد دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج)
- دکتر محمد مهدی مظاهری (استادیار دانشگاه آزاد اسلامی)
- حجت الاسلام والمسلمین سید محمد مهدی میرباقری (استاد حوزه علمیه قم)
- حجت الاسلام والمسلمین احمد مبلغی (استاد حوزه علمیه قم)
- دکتر محمود مدبری (استاد دانشگاه شهید باهنر)
- دکتر منوچهر محمدی (دانشیار دانشگاه تهران)
- دکتر اصغر منتظرالقائم (دانشیار دانشگاه اصفهان)
- دکتر حسین میرجعفری (استاد دانشگاه اصفهان)
- دکتر محمد مطلبی (استادیار دانشگاه شهید باهنر)
- دکتر جلال میرزائی (استادیار دانشگاه شهید باهنر)
- دکتر علی محمد ولوی (دانشیار دانشگاه الزهرا (س))
- دکتر محمد هادی همایون (استادیار دانشگاه امام صادق (ع))
- ۵- مشاوران علمی (به ترتیب حروف الفبا):
- دکتر عباس ایزدپناه (استادیار دانشگاه قم)

- دکتر معصومه باقری (استادیار دانشگاه شهید باهنر)
- حجت الاسلام والمسلمین احمد جمالی زاده (استادیار دانشگاه شهید باهنر)
- حجت الاسلام والمسلمین عباس حیدری (استادیار دانشگاه شهید باهنر)
- دکتر رضا رستمی زاده (استادیار دانشگاه شهید باهنر)
- دکتر عباسعلی رستمی نسب (استادیار دانشگاه شهید باهنر)
- دکتر آزاده شریفی مقدم (استادیار دانشگاه شهید باهنر)
- دکتر افشین صالحی (عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهر بابک)
- آقای علی ضیاء الدینی (عضو گروه پژوهشی فرهنگ و زبان های باستانی پژوهشکده فرهنگ اسلام و ایران)
- دکتر حسین غضنفر پور (استادیار دانشگاه شهید باهنر)
- دکتر محمود غفوری (استادیار دانشگاه شهید باهنر)
- دکتر حمید کاوریانی پویا (استادیار دانشگاه شهید باهنر)
- دکتر علیرضا منطری توکلی (استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمان)
- حجت الاسلام والمسلمین سید رضا موسوی (استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد بافت)
- ۶- سازمان ها و مراکز علمی همکار:
- دانشگاه امام صادق (ع)
- دانشگاه شیراز
- پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
- پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی
- پژوهشگاه حوزه و دانشگاه
- پژوهشکده مطالعات فرهنگی اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فن آوری
- کمیته فرهنگ و تمدن اسلامی شورای عالی انقلاب فرهنگی
- پژوهشکده مطالعات میان فرهنگی
- موسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران
- دانشگاه معارف اسلامی
- دانشگاه هنر اصفهان
- انجمن آثار و مفاخر فرهنگی
- انجمن علمی تاریخ فلسفه

- انجمن ایرانی تاریخ
- انجمن ایرانی تعلیم و تربیت
- دفتر فرهنگستان علوم اسلامی قم
- بنیاد فارس شناسی
- ستاد نهضت تولید علم و کرسی های نظریه پردازی
- دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمان
- دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات کرمان
- دفتر نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه های آزاد اسلامی استان کرمان
- استانداری کرمان
- صدا و سیما مرکز کرمان
- اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان کرمان
- سازمان اسناد و کتابخانه ملی منطقه جنوب شرق کشور
- سازمان میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان کرمان